

REGISTER BASA JAWA ING *TWITTER*

Puspita Apriliani

Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa) Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Surabaya
puspita27apriliani@gmail.com

Surana, S.S, M.Hum

Dosen Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa) Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Register minangka salah sawijine ragam basa sing digunakake sajrone *interaksi sosial* kanggo ngungkapake *pikiran* lan pangrasa. Anane panliten ngenani register ing *twitter* iki amarga saka anane kelompok sosial sing nggunakake *twitter* minangka medhia komunikasi dening wong siji tumrap liyane. Adhedhasar babagan ing ndhuwur, ana ing panliten iki bakal diandharake (1) kaya apa wujud ragam basa Jawa ing *twitter*, (2) kepriye wujud register basa Jawa ing *twitter*. Tujuwan saka panliten iki yaiku kanggo mangerteni kepriye wujud basa Jawa ing *twitter* lan wujud register ing *twitter*.

Teori sing digunakake ing panliten iki yaiku teori sosiolinguistik sing kalebu variasi basa. Hudson sing ngandharake register lumantar telung dimensi yaiku, maksud (*field*), arti (*mode*) lan hubungan (*tenor*). Panliten iki nggunakake metodhe panliten etnografi. Yaiku salah sawijine metodhe kanggo nлити basa. Amarga dhata kasebut asipat *valid* lan *reliable*

Wujude “Register Basa Jawa ing *Twitter*” maneka werna. Mula saka akehe werna register diperang dadi papat yaiku, (1) ragam ngoko, (2) ragam ngoko madya, (3) ragam krama, (4) ragam campuran (ngoko-Indonesia). Wujud register kang diperang dadi telung sub bagian register, yaiku wujud, tujuwan, lan Struktur basa. Perangan mau miturut *latar belakang sosial*, kagunan lan anane basa kang manekawerna. Kang kalebu wujud yaiku, (1) Cekakan, (2) Basa Plesedan, (3) Parikan, (4) Basa Serepan, (5) Kanca kaliyan kanca sing padha umure, (6) Wong enom marang wong tuwa, (7) Wong tuwa marang wong enom, (8) Pakaryan kang padha, (9) jinis kelamin kang padha (10) Jinis kelamin kang beda, (11) tingkat sosial, (12) Tingkat Ekonomi, (13) Latar Belakang Pendhidhikan, (14) Kahanan kang Padha. Adhedhasar tujuwan yaiku (1) Nyemoni, (2) Takon, (3) prentah, (4) atur panuwun. Kang pungkasan yaiku adhedhasar struktur basa sajrone register jejaring sosial *twitter*. Jinise ukara kang ana ing sajrone register *twitter* kanthi nggunakake basa Jawa yaiku ukara lamba lan ukara jangkep.

Kata Kunci: Register, basa Jawa, *twitter*

PURWAKA

Landhesane Panliten

Basa nduweni kalungguhan kang wigati ing satengahé masyarakat mligine kanggo alat komunikasi. Minangka sarana (alat) komunikasi basa digunakake kanggo cecaturan dening wong siji lan liyane ana ing masyarakat. Basa minangka ciri pambada antarane manungsa tumrap *makhlik hidup* liyane ing jagad iki. Manungsa ora bisa uwal saka komunikasi kanggo cecaturan karo manungsa liyane. Basa digunakake ing padinan kanggo nglakokake kabeh pakaryan manungsa. Kayata panliten, *penyuluhan*, *penyampaian gagasan* utawa *ide*, pambiwara, menahi kabar, lan sapanungale (Wijana Lan Rohmadi, 2012:2).

Teknologi komunikasi kang ngrembaka ing masyarakat uga nuwuhake *fenomena* kang ndadekake komunikasi kasebut ora mung dilakokake lumantar lisan lan tulisan. Lumantar teknologi kang wis *canggih*, komunikasi bisa ditindakake nganggo *telepon*, *sms*, *e-mail* lan internet. Salah sawijine teknologi komunikasi kang lagi kerep dianggo yaiku media internet. Komunikasi medhia *jejaring sosial* akeh banget, kayata *facebook*, *twitter*, *skype*, *path*, *instagram*, lan sapanungale.

Saben *jejaring sosial* nduweni kaluwihan lan guna dhewe-dhewe nanging nduweni tujuwan kang padha. *Jejaring sosial* kang narik kawigaten kanggo media panliten register kasebut salah sijine yaiku *twitter*.

Twitter minangka *situs jejaring sosial* kang lagi kerep digunakake dening para mudha anggane komunikasi ndadekake *twitter* narik kawigaten kanggo ngadani panliten register ing media sosial. Amarga *twitter* bisa kanggo sesrawungan tumrap sapa wae. Sejatine ora mung komunikasi antar manungsa siji lan sijine nanging bisa digunakake dening wong sing luwih saka siji. *Twitter* uga digunakake kanggo nyalurake *aspirasi* menahi *motivasi* uga menahi pepeling kanggo para mudha. Medhia *jejaring sosial twitter* bisa digunakake dening sapa wae lan ing ngendi wae. *Twitter* minangka jejaring sosial sing digunakake kanthi *global*, nggampangake para panganggane cecaturan dening wong siji lan sijine. *Jejaring sosial Twitter* kang lagi kerep digunakake kanggo cecaturan nduweni daya tarik tumrap panliti nggunakake medhia kasebut kanggo medhia nлити register sajrone *jejaring sosial*.

Register yaiku variasi basa kang digunakake dening sawijine komunitas kang nduweni tujuwan tartamtu lan ana ing sawijine kahanan kang padha. Kanthi anane paugeran variasi basa sing ana, mula register kang arep diteliti yaiku babagan basa ing *twitter*.

Register kang ana ing sajrone *twitter* nggunakake basa kang nduweni unggah-ungguh tumrap kabutuhan panganggone. Yaiku kanggo tetenger yen variasi basa sajrone *jejaring sosial* iku kalebu register. Register minangka basa sing kerep digunakake kanggo cecaturan ing *twitterngungkapake* maksud lan tujuwan tartamtu manut status sosial, jenis kelamin lan tingkat pendidikan. Register uga nyinaoni basa sajrone masyarakat nduweni tujuwan kanggo mangerteni apa kang njalari variasi basa iku tuwuh. Anane masalah lan *fenomena-fenomena* sosial sajrone bebrayan urip, ndadekake kita kabeh kudu bisa nganggo lan ngetrepake variasi basa kasebut sing cunduk karo wayah, papan panggonan lan kahanan. Anane latar belakang masyarakat kang maneka warna iki nuwuhake variasi basa ing bisa menahi *dampak* ing sajrone bebrayan urip.

Adhedhasar landhesan panliten mau, mula undherane yaiku; (1) Kepriye wujud basa Jawa ing *twitter*? (2) kepriye wujud register basa Jawa ing *twitter*.

Variasi Basa

Anane variasi basa tuwuh saka anane interaksi sosial kang maneka warna saka panutur. Variasi basa bisa luwih ngrembaka lan luwih akeh maneh yen basa kasebut digunakake marang panutur sing maneka warna lan ana ing dhaerah sing nduweni daya kanggo ngrembakake basa kasebut. Variasi basa kang nduweni sesambungan tumrap panganggone utawa *fungsi* saka basa tartamtu, mula diarani *fungsi* utawa Register.

Klas Sosial

Klas sosial minangka unggah-ungguhing basa sing digunakake kanggo cecaturan. Yen wong guneman nengengake tembung kang kudu sampurna, uga kudu ngelingi sapa sing diajak guneman. Miturut Antunsuhono, unggah-ungguhing basa diperang dadi telu yaiku, basa ngoko, basa madya lan basa krama.

Basa Ngoko

Basa ngoko diperang dadi loro yaiku ngoko lugu lan ngoko andap. Basa ngoko lugu yaiku basa sing sakabehane nggunakake tembung ngoko kabeh. Yaiku cecaturan sing ditindakake wong tuwa marang anak, putu banjur wong enom karo bocah liyane. Basa ngoko andap yaiku, basa sing digunakake cecaturan dening kanca sing wis raket nanging isih pada ngajeni. Titikane basa ngoko andap yaiku tembung ngoko kecampuran krama inggil tumrap wong diajak cecaturan.

Basa Madya

Basa madya diperang dadi telu, yaiku madya ngoko, madya krama lan madyantara. Basa madya minangka basa sing digunakake dening wong cilik tumrap wong sing nduweni pangkat luwih dhuwur.

Titikane basa madya yaiku, mitra tutur diganti kaliyan basa krama.

Basa Krama

Basa krama minangka ragam basa sing sesambungane tumrap panganggone basa dening wong kang nindakake guneman. Guneman tulis sing nggunakake basa krama bisa dumadi ana ing cecaturan langsung, utawa ora langsung. Titikane yaiku, lumrah digunakake dening wong sing durung akrab, anak marang wong tuwane, putu marang simbah lan andhahan marang juragane. Semana uga, basa krama digunakake dening wong sing nggunakake *twitter* anggane cecaturan.

Werna Basa Miturut Panutur

Chaer (2004:82) ngandharake warna basa yen didelok saka panutur, bisa diperang dadi papat yaiku:

Idiolek

Idiolek yaiku ragam basa kang nduweni sipat *perseorangan*, manut konsep idiolek, salah sawijining wong nduweni ragam basa utawa idiolek dhewe-dhewe. Ragam iki ana gegayutane karo warna swara, pilihan tembung, gaya basa, tata- tatananing ukara, lsp.

Dialek

Dialek yaiku ragam basa saka cacah penutur *relatif* kang manggon ing panggonan utawa dhaerah tartamtu. Dialek iki bisa diarani *dialek areal*, dialek *regional* utawa dialek *geograf* merga adhedhasar wilayah. Masyarakat panutur sanajan nduweni idioleke dhewe-dhewe, nduwe ciri kang padha mratandhani siji. Lan sijine kang nduweni sipat *relatif* bisa saka gedhe, bisa cilik. Lan uga bisa cilik banget.

Kronolek

Kronolek utawa dialek *temporal* yaiku ragam basa sing dinggo saka kelompok sosial ing wektu tartamtu. Tuladhane yaiku ragam basa Indonesia ing taun telung puluhan, ragam sing dingunakake taun seketan, lan ragam basa sing digunakake ing jaman saiki mesthi beda. Sing nuwuhake pambédane yaiku saka segi *lafal*, *ejaan*, *morfologi* lan uga *sintaksis*.

Sosiolek

Sosiolek utawa dialek sosial yaiku ragam basa sing gegayutan karo *status golongan*, lan *kelas sosial penutur*. Ing sosiolinguistik biasane ragam sing paling akeh anggane nganggo wektu, amarga ragam iki ana gegayutane karo babagan pribadi penutur kayata umur, pendidikan, seks, penggaweyan, tingkat kebangsawanan, lan kahanan ekonomi. Miturut (Aslinda lan Syafyahya, 2007:18)

Werna Basa Miturut Panganggone

Miturut Nababan ing (Chaer lan Agustina, 2004:68) warna basa kang ana gegayutane miturut gunane utawa fungsine uga bisa diarani *fungsi*. Werna basa iki bisa diandharake miturut panggunane, gaya. Tingkat keformalan lan sarana panggunane.

Werna Basa Miturut Keformalan

Werna basa sing kaping telu yaiku werna basa miturut keformalan, miturut Chaer (2004) merang basa iki dadi lima :

- Ragam basa Beku yaiku variasi basa sing nggunakake gaya basa kang paling formal. Sing digunakake ana ing kahanan tartamtu kang asipat resmi (formal).
- Ragam Resmi, yaiku variasi basa sing digunakake ana ing kagiyatan tartamtu, kayata kanggo pidhato, rapat dinas, *surat-menyurat*, lsp.
- Ragam Usaha, variasi basa kang asipat *konsultatif*, tegese variasi basa sing digunakake kanggo tujuan tartamtu, yaiku basa sing menehi *konsultasi* dening mitra tuture. Kayata basa sing digunakake dening dokter tumrap pasiene.
- Ragam Santai, variasi basa sing digunakake ana ing kahanan sing ora resmi. Ngunakake basa sing santai.
- Ragam Akrab yaiku variasi basa sing digunakake dening wong sing hubungane wis akrab

Werna Basa Miturut Sarana

Adhedhasar sarana kang digunakake, kaperang dadi 2, yaiku werna basa lisan lan werna basa tulis. Werna basa lisan dlandharake kanthi lisan dene werna basa tulis dlandharake kanthi nulisake *simbol* lan *tanda baca* werna basa nggunakake sarana utawa piranti tartamtu kayata telepon, sms, internet lsp. Telepon kalebu werna basa lisan banjur sms lan internet kalebu werna basa tulis.

Register

Halliday (1992:56) ngandharake yen register yaiku basa sing digunakake saiki lan gumantung karo sifate. Mulane dialek beda banget karo *fonologis*, *leksikal gramatikal* nanging prinsip ora kanthi cara *semantis*. Nanging register utawa laras basa yaiku ngujarake tetembungan sing beda kanthi sarana.

Hartman lan Stork (sajrone Alwasilah 1993:53) ngandharake yen *register* yaiku basa sing dinggo kanthi maksud tartamtu, walikane saka *dialek sosial* Lan *dialek regional* Sajroning definisi kasebut ana tetembungan *dialek sosial* Lan *dialek regional* *Dialek sosial* yaiku wernane basa tartamtu didelok saka panuture, yen *dialek regional* yaiku wernane basa yen didelok saka dhaerah penuture.

Hudson (1980: 48-51) ngandharake yen *register* iku beda karo dialek. *Register* bisa didelok lumantar 3 dimensi yaiku, maksud (*field*), arti (*mode*) lan hubungan (*tenor*). Basa bisa sinebut dialek yen basa iku asale saka dhaerah basa iku ana. Yen *register* iku basa sing digunakake dening saklompok masyarakat sing nduweni maksud, kahanan lan arti sing padha.

Wardaught (1986:48) ngandharake yen register minangka panganggone kosakata (*khusus*) sing nduweni sesambungan karo jinis pegaweyan tartamtu.

Landhesan Teori

Saka panemune para ahli, bisa disimpulake yen tegese register yaiku minangka konsep semantis kang diasilake konfigurasi kontekstual antarane penutur,

lawan tutur lan sarana sajroning konteks ing kahanan tartamtu.

Hudson ngandharake yen teori ngenani register kang lumantar telung dimensi kasebut, dianggep wis cunduk karo undherane panliten ngenani register basa Jawa ing *twitter* yaiku ngenani wujud register basa Jawa ing *twitter*. Amarga teori kasebut ngandharake yen maksud (*field*), arti (*mode*), lan hubungan (*tenor*). Saka cecaturan kang dumadi ana ing *twitter* kang dadi objek panliten ngenani register basa Jawa, teori kasebut wis njlentrehake kepriye wujud register.

METODE PANLITEN

Rancangan Panliten

Pendekatan panliten sing dipilih ing panliten iki yaiku pendekatan *kualitatif*. Ciri saka panliten kualitatif iki, ing antarane nduweni sipat sing alamiah, dadi anggone nindakake panliten iki ora ana sing dimanipulasi. Panliten iki asli, bener-bener panliten saka lapangan sing informane yaiku manungsa, nanging bisa uga nggunakake teks sing selaras karo basa tutur. Panliti uga bisa dadi instrumen saliyané instrumen sing wus ana. Banjur dhata panliten iki wujudé *ideografis*, yaiku ide sing ditulis, lan ora awujud angka-angka, *nomologis* lan *numeris*. Tata carane nganalisis dhata nggunakake analisis *etnografis* utawa nggunakake basa dudu statistis.

Dhata Lan Sumber Dhata

Dhatane panliten iku saka kabeh tuturan basa tulis basa Jawa sing dlanggo ing pasrawungan arupa tulisan sing ing kono kakadayan saka tuturan-tuturan sosial sing dumadi sajrone pasrawungan sajrone *medhia*, *jejaring sosial twitter*.

Dhata sing dimaksud, yaiku dhata sing wis dadi. Dhata kajian sing dimaksud yaiku bahan dadi panulisan, dudu bahan mentah panulisan. Minangka bahan dadi panulisan, mula dhata kajian kudu nduweni kualifikasi sing bener-bener siyap dikenani metode lan teknik-teknik analisis dhata (Rahardi, 2009:31; Sudaryanto, 1993:8). Dhata kajian iki, kabeh tuturan tulis saka *jejaring sosial twitter*. Yaiku kabeh wong sing nulis *tweet* nggunakake basa jawa anggone nglakokake tuturan tulis sajrone *twitter*.

Instrumen Panliten

Panliten kualitatif sing mirunggan ngrembug bab polaning basa lan cakriking basa tulis, asring manungsa iku didadekake minangka instrumen panliten yaiku panliti dhewe iki. Ing panliten iki panliti tumindak minangka instrumen sebab panliten iki kalebu panliten kualitatif lan panliti minangka penutur asli basa Jawa. Ana ing panliten iki panliti nggunakake cara "metode" sing lazim digunakake. Ing sajrone panlitene basa sacara struktural yaiku kanthi cara "metode" simak, "metode" baca. Gandheng panliten sing diadani iku marang basa tulis, mula bisa kaanggep "metode" baca bisa nggenteni "metode" cakap.

Tatacarane Ngumpulake Dhata

Tatacara pangumpulake dhata kaya sing wis disebutake ing dhuwur, panliten iki nggunakake metode simak lan metode baca. Ing sajeroning panliten ilmu-ilmu sosial, metode simak biasane disebut metode '*observasi*' metode cakap sering dipadhakake karo metode *wawancara*. Dene metode survey yaiku nyebarake pitakon sing dirancang lan dirinci kanggo saperangan informan. Ing metode-metode mau sing minangka kanggo penyedlane dhata sateruse dirowakake ing sajeroning teknik-teknik. Teknik-teknik iku kedadeyan saka rong perkara yaiku, teknik sing asipat dhasar lan teknik sing asipat lanjut.

Tatacarane Njlentrehake Dhata

Panintinge dhata ing panliten kualitatif etnografis, polaning basa utawa struktur basa, nggunakake analisis etnografis, analisis fenomenologis lan analisis hermeneutis. Sawise diselarasake ing tata cara panintinge dhata, tetelu mau dlanggo kanggo nintingi dhata panliten iki. Tata cara panganggone tetelune mau bisa katiti saka langkah-langkah panintinge. Dhata sing kedadeyan saka:

- (1) Panelaah lan pamilahe dhata.
- (2) Panitike dhata lan pangumpulake dhata.
- (3) Pamerange lan panjinise dhata.
- (4) Panapsire lan panintinge dhata.

Panelaah Lan Pamilahe dhata

Sawise dhata dikumpulake lan dijinis-jinisake saka dhata cathetan sateruse kabeh dhata iku mau disinau lan dipilah-pilah. Penelaahan lan pamilahe dhata kanthi landhesan:

- (1) Kabeh dhata sing wis dikumpulake dianggep lan diolah padha.
- (2) Kabeh dhata sing wis dikumpulake diwaca makaping-kaping manut kabutuhane.
- (3) Panyinaune lan pamilahe dhata ditindakake kanthi lelandhesan tintinganekapustakan Lan gayute karo underane panliten lan tujuwane panliten.
- (4) Panyinaune lan pamilah-milahe dhata ditindakake secara netral lan manut kabutuhane ora ngunggulake perangan-perangan tartamtu.

Panitike Lan Pangumpulake Dhata

Sawise ditelaah lan dipilah-pilah dadi dhata sing wis ditelaah lan dipilah, dhata mau dititik lan dikumpulake dadi siji, panitik lan pangumpulake dhata mau bisa njalari anane gegambarane dhata kanthi dhasar ciri-cirine lan pandhapuk-pandhapuke sing nduweni makna. Ing kene ciri-cirine dhata mau mujudake babsing bisa dadi jelas lan pastine wujud register basa Jawa sajrone *jejaring sosial twitter*. Dene pandhapuk-pandhapuk sing nduweni makna mau, mujudake kumpulane dhata sing nuduhake gayute wujud register basa Jawa sajrone *jejaring sosial twitter* panganggone basa Jawa sajrone medhia *Jejaring Sosial* tatanan panganggone basa Jawa Sajrone medhia *Jejaring Sosial*. Sawise iku asile anggone nafsirake lan nintingi

basa Jawa ing *Jejaring sosial Twitter* iku diandharake kanthi cara deskriptif.

Pamerange Lan Panjinise dhata

Sawise panitik lan pangumpulake dhata sateruse dhata dijinis-jinisake ing sajroning jinis-jinis sing gumathok. Panjinise dhata iku mau kanthi landhesan ana ing underane panliten, tujuwan panliten saengga saora-orane bisa dadi rong perkara:

- (1) Kaya apa wujud ragam basa Jawa ing *twitter*
- (2) Kepriye wujud register ing *twitter*.

Panapsire Lan Panintinge Dhata

Sawise dijenisake banjur ditapsirake lan ditintingi. Panapsire lan panintinge dhata ditindakake sacara fenomenologis lan hermeneutis. Maksudane wujud fenomenologis lan hermeneutis digunakake kanggo njelasake maknane dhata sacara fenomenologis lan hermeneutis ditapsirake lan dijelasake kepriye panganggone basa Jawa sajrone *twitter*.

Tatacarane Panyuguhe Asile Panliten

Asile nintingi dhata sing arupa temuan panliten sing minangka jawaban saka underane panliten sing arep diwudhari, kudu disuguhake kanthi wujud teori. Sajrone nyuguhake asile panliten kasebut, ana rong metode sing bisa digunakake. Metode kasebut yaiku metode formal lan metode informal (Mahsun, 2005:255).

Metode informal yaiku tatacara panyuguhe dhata kanthi ngrumusake asile panliten nggunakake tembung-tembung biasa, kalebu panganggone *terminologi* sing asipat teknis. Dene metode formal yaiku tatacara panyuguhe dhata kanthi ngrumusake asile panliten nggunakake tandha-tandha utawa lambang-lambang (Sudaryanto, 1993:145).

ANDHARAN ASILE PANLITEN

Andharan Dhata

Wujud "Register Basa Jawa ing *Twitter*" maneka warna. Mula saka akehe warna register diperang dadi papat yaiku, (1) ragam ngoko, (2) ragam ngoko madya, (3) ragam krama, (4) ragam campuran (ngoko-Indonesia). Wujud register kang diperang dadi telung sub bagian register yaiku, wujud, tujuan lan Stuktur basa. Perangan mau miturut *latar belakang sosial*, kagunan lan anane basa kang manekawerna. Kang kalebu wujud yaiku, (1) Cekakan, (2) Basa Plesedan, (3) Parikan, (4) Basa Serepan, (5) Kanca kaliyan kanca sing padha umure, (6) Wong enom marang wong tuwa, (7) Wong tuwa marang wong enom, (8) Pakaryan kang padha, (9) jinis kelamin kang padha (10) Jinis kelamin kang beda, (11) tingkat sosial, (12) Tingkat Ekonomi, (13) Latar Belakang Pendhidhikan, (14) Kahanan kang Padha. Adhedhasar tujuwan yaiku (1) Nyemoni, (2) Takon, (3) Prentah, (4) Atur panuwun. Kang pungkasan yaiku adhedhasar struktur basa sajrone register jejaring sosial *twitter*. Jinise ukara kang ana ing sajrone register *twitter* kanthi nggunakake basa Jawa yaiku ukara lamba lan ukara jangkep.

Wujud Variasi/Ragam Basa

Ragam Ngoko

Basa ngoko minangka basa sawijine basa kang asring digunakake kanggo pacelathon ing bebrayan amarga, kanthi basa ngoko bisa ngraketake kekancan lan paseduluran tanpa nggatekake bedane umur, jinis kelamin, lan status sosial.

- (1) AY: nek kyo ngene carane skripsiku ora mundhak2 ra jhoon!!! Nek gak sanggup mbimbing ki ngomong aeee !! GEMES!!
(*kalau begini caranya, skripsi saya tidak maju-maju dong jhoon.. kalau tidak sanggup membimbing bilang saja!! GEMES!!*)
YP: aku podo wae, dibimbing terus ... diangel2 terus..syuuuuuu
(*aku juga sama aja, dibimbing terus, tapi dibikin susah terus.... Lama*)
AY: lha wes bab pira?
(*sudah bab berapa*)

Konteks:

Cecaturan tulis kasebut ditindakake dening AY lan YP. Kekarone yaiku kanca raket sing ana ing sawijing kahanan nalika AY lan YP durung rampung anggane nulis skripsi. Kekarone cecaturan sajrone *twitter*.

Pethikan cecaturan tulis ana ing ndhuwur yaiku nduduhake yen ragam basa ngoko digunakake cecaturan dening AY lan YP. AY minangka wong sing ndisiki anggane nulis *tweet* dikomentari dening YP minangka kanca sing padha umure. Tembung-tembung sing digunakake dening AY lan YP yaiku basa ngoko sing digunakake ana ing padinan. Tegese cecaturan tulis mau ngenani AY sing ora seneng dibimbing dening salah sawijine dosen pembimbing skripsi.

Ragam Madya

Maneka werna basa kang digunakake dening RBJIT kanggo narik kawigaten wong tuku. Ing sajrone panliten iki, panulis nemokake yen saliyane nggunakake basa ngoko, uga nggunakake basa ngoko-madya. Ciri basa ngoko madya yaiku kang dikramakake mung wonge, panindhake lan barang kang didarbeni. Kaya ngapa mungguh basa ngoko-madya kang digunakake RBJIT kang bisa dideleng ana ing pethikan cecaturan tulis ana ing ngisor:

- (2) DG : *panjenengan* gelem ta nek dijak nyang omahku??
(*kamu mau ta kalo aku ajak kerumahku?*)
QW : wahh.. y gelem, wong nek dolan suguhane werna-werna nganti wareg. Hehehe...
(*wahh... yam au kalau main kerumahmu suguhannya macam-macam sampe kenyang.hehehe*)
DG : suk minggu ngarep melu ning omahkku maneh ya!
(*besok minggu depan ikiut kerumahku lagi ya..*)

Konteks:

Cecaturan tulis kasebut ditindakake dening DG lan QW. Kekarone minangka kanca sing lagi guneman amarga QW diajak dolan menyang omahe DG.QW minangka mitra tutur kang diajeni, mula celukan “kowe” disalini nganggo tembung panjenengan.

Cecaturan tulis sing dijupuk saka twitter ing ndhuwur mau, nduduhake yen DG lan QW nduweni sesambungan kanca. Nanging, kanggo ngormati QW, DG nggunakake tembung “panjenengan” supaya luwih sopan. Ragam kasebut diarani madya amarga DG ora nggunakake tembung “kowe” kanggo nyeluk QW. Cecaturan tulis kasebut nduduhake yen maneka werna basa asring digunakake dening sapa wae lan kanggo apa wae.

Ragam Krama

Ragam krama minangka ragam basa sing sesambungane tumrap panganggane wong sing lagi cecaturan. Cecaturan sing nggunakake basa krama bisa dumadi ana ing cecaturan langsung, utawa lumantar cecaturan tulisan. Cecaturan tulis kayata, *sms*, *medhia sosial* kang digunakake kanggo pasrawungan umum, koran, kalawarti lan sapanunggalé. Basa ngoko bisa diandharake minangka basa kang tingkatane paling dhuwur, yaiku nggunakake tetembungan krama sing digunakake dening wong sing durung kenal akrab, anak marang wong tuwa, putu marang simbah lan andhahan marang juragane. Semana uga basa krama digunakake sajrone jejaring sosial twitter sing akeh digunakake dening umum. Kaya ngapa mungguh basa krama kang digunakake RBJIT kang bisa dideleng ana ing pethikan cecaturan tulis ana ing ngisor:

- (3) PM: Galek iki dek..mbuntut suami.. hehehe. Wedi nek digondhol uwong aku, wakakakaka
(*galek ini dek, ikut suami..hehehe. takut kalau dicuri orang saya, wakakakak*)
IA; kedahipun nggih ngoten mbak, celak pantai pelang?
(*seharusnya memang begitu mbak, dekat pantai pelang?*)
PM: iya lumayan.. 10 menitan gak nyampek..
(*iya lumayan, 10 menit gak sampai*)
IA; panjenengan mulang wonten mrika mbak???
(*anda ngajar disana kah mbak?*)
PM: iya dikk...
(*iyaa dik..*)

Konteks :

Cecaturan kang kapethik saka twitter kasebut katindakake dening PM lan IA minangka kanca. Nanging dudu kanca sing wis raket, kamangka kekaroné kanca sing beda umure mula IA nggunakake basa krama tumrap PM. Cecaturan tulis kasebut dijupuk saka *twitter*.

Data (3) nduduhake yen basa krama sing digunakake dening IA tumrap PM ana ing pethikan cecaturan ing ndhuwur, negesake yen basa krama digunakake dening wong sing luwih enom. IA minangka adhik kelas PM anggane cecaturan nggunakake tembung “kedahipun” nalika cecaturan tumrap PM. UIA uga nggunakake tembung “panjenengan” kanggo ngurmari PM minangka wong sing luwih tuwa, dudu nganggo tembung “kowe”. Sewalike, PM anggane nanggepi IA among nggunakake basa ngoko.

Ragam Campuran (Ngoko-Indonesia)

Saliyane *ragam ngoko*, *ragam madya*, lan *ragam krama* RBJIT uga nggunakake *ragam ngoko-Indonesia*, yaiku nggunakake rong ragam basa antarane ragam ngoko lan ragam Indonesia. Bab kasebut bisa dumadi amarga, basa Indonesia minangka basa nasional dadi kabeh masyarakat mangerteni lan nggunakake basa Indonesia sanadyan, porsi basa daerah (Jawa) luwih akeh digunakake tinimbang basa Indonesia. Basa Indonesia asring digunakake marang wong kang beda suku utawa daerah amarga yen nggunakake basa Jawa samar yen *mitra tutur* ora mangerteni tegese. Ing sajrone RBJIT nggunakake basa ngoko-Indonesia amarga, register kadhapuk saka maneka werna basa kang dijajari maneka werna *latar belakang sosial*. Mula anane ragam campuran kasebut supaya bisa luwih gampang dimangerteni anggane cecaturan tulis sajrone *twitter*. Luwih cethan bakal diandharake ana ing ngisor:

- (4) SG: selamat pagi dulur, bagaimana cuaca pagi ini? Masih hujan?
(*selamat pagi sodara? Bagaimana cuaca pagi ini??*)
AS: isih grimis ae min..
(*masih gerimis saja min...*)
SG: Nek endi nyi? Madiun? Ampel? Surabaya?
(*dimana nyi?? Madiun?Ampel? Surabaya?*)
AS: Surabaya min, syuper syekalii udane..
(*Surabaya min, syuper sekali hujannya..*)
SG: Ooo.. tak pkir nak ampel
(*Oo.. saya pikir di Ampel*)
AS: waduu... miin, pengennya sih gitu biar deket terus..eaaa
(*Waduh... min, maunya sih begitu biar deket terus*)

Konteks:

SG lan AS minangka kanca raket. Mula kekarone nggunakake basa ngoko nanging dicampur basa Indonesia. Cecaturan kasebut dumadi ana ing *twitter*, amarga SG lan AS manggon ana ing papan kang beda.

Tegese saka cecaturan kasebut yaiku SG sing takon kanggo sakabehan wong ana ing *twitter* kepriye kahanan cuaca ana ing isuk iki. Apa isih udan?? Dene

AS menehi pananggep yen isih grimis wae. Banjur SG takon menyang AS, saiki ana ing ngendi? Banjur diwangsulni dening AS yen dheweke ana ing Surabaya wae. Ora nang ampel. Ampel minangka kutha ing Jawa Tengah, nanging, yen ana pamawas liya, mung ngerti makan sunan Ampel yaiku dumunung ana ing lor Kutha Surabaya. Tujuwan saka register yaiku kanggo nggampangake panutur lan lawan tutur mangerteni apa kang lagi dirembug. Tembung mau uga manut kahanan tartamtu.

Wujud Register Cekakan

Cekakan yaiku wujud tembung sing dicekak kang kadhapuk saka *sahuruf* utawa luwih. Cekakan utawa akronimi iki nduduhake yen panganggane bisa didelok saka maksud tuturan kasebut. Panganggane cekakan sajrone cecaturan ing sajrone *twitter* lumrah digunakake. Cekakan diperang dadi telu, yaiku cekakan wanda kapisan, cekakan Nanging sing diutamakake yaiku cekakan basa jawa. Cekakan ing basa Jawa bisa diarani akronim.

Akronim

Akronim yaiku, gabungan saka wanda utawa huruf sing asale saka rong tembung utawa luwih. Miturut KBBI akronim yaiku tembung sing dicekak wandane utawa huruf ngarepe sing ditulis lan diunekake kanthi cara sing lumrah.

Conto akronim sing ana ing sajrone *twitter* yaiku kaya ing ngisor :

(5) ED: mripatmu gpp bro?

(*matamu gpp bro?*)

AS: my eyes is gpp. Atiku sing papa bro..ditolak bu wahyu

(*my eyes is gpp, hatiku yang kenapa-kenapa, ditolak sama bu wahyu*)

Konteks :

Cecaturan kasebut ana ing sajrone *twitter* sing ditindakake dening bocah wadon loro sing lagi ngrembug babagan ketemu dosen.

ED lan AS lagi cecaturan ana ing *twitter*, wektu iku kekarone lagi ngomongake dosen sing ora sida teka ana ing kampus. Sing nggunakake cekakan amarga kekarone nggunakake tembung “gpp” sing dicekak saka tembung “gak apa-apa”. Huruf sing dijupuk yaiku huruf awale. Cekakan ora ngubah teges, nanging luwih nggampangake panutur ngucapake.

ED lan AS yaiku nduweni *hubungan* kanca raket utawa kanca sing wis akrab lan cedhak banget mula nggunakake basa ngoko. Basa ngoko yaiku basa sing digunakake sajrone cecaturan kanca marang kanca sing umure padha.

Plesedan

Plesedan yaiku carane ndagel kanthi cara mlesedake teges kang ana ing sajroning tembung, kanthi tembung liya sing dianggep cedhek pambedane. Basa plesedan sajrone *twitter* yaiku kaya mangkene:

- (6) AS: mngko awakmu jatuh jinja lo nek weruh potoku...
(nanti kamu jatuh jinja lo kalo lihat fotoku..)
 EDP: ati2 nulis jinjane lho ya....
(hati-hati nulis jinjane lho yaa..)
 AS: tenang, adoh kok. Walopun panggon tulisane nek kipet hape ngisor ndhuwur
(tenang, jauh kok. Walapun letak tulisan di keypad hape atas bawah)
 EDP: Sapa ngerti tanganmu sliweran...
(siapa tahu tangan kamu campur aduk)
 LA: ....@#\$^&*(&*&^\$#@!!

Konteks :

Cecaturan ing twitter kasebut ditindakake dening bocah wadon telu sing umure padha. Hubungane yaiku kanca raket, mula nganggo basa ngoko lan basa Indonesia

AS diarani nggunakake basa plesedan yaiku amarga dheweke nggunakake tembung sing mirip karo asline, nanging diplesedake. Tembung jatuh jinja sing sejatine tembung “jinja” yaiku plesedan saka tembung “*cinta*” sing tegese rasa tresna. Bocah telu iku ngrembug babagan foto sing diduweni saka salah sijine bocah telu iku. Ana minangka bocah wadon kang dadi bahan rerembungan foto mau.

Parikan

Parikan yaiku unen-unen kang dumadi saka rong ukara. Ukara sepisanan narik kawigaten, lan ukara kapindho minangka isi. Parikan migunakake purwakanthi guru swara. Unen-unen kang digunakake lumrahe unen-unen ngenani *pesan moral*, pangeling-eling, dhagelan, lsp miturut apa sing dikarepake. Nanging tetep adhedhasar purwakanthi guru swara supaya luwih apik parikane lan tetep ing aturane. Parikan ing sajrone twitter digunakake dening para mudha kang nduweni *akun twitter*. Tujuwane kanggo ngrembakake panganggone basa jawa sajrone *jejaring social twitter*, supaya basa Jawa tetep digunakake ing saben dinane. *Twitter* minangka salah sijine *jejaring social* internasional kang umume panganggone wis nggunakake basa Indonesia lan basa Inggris.

Parikan bisa diperang dadi rong jinis, yaiku parikan rong larik lan parikan patang larik.

Parikan rong larik

Parikan rong larik yaiku parikan sing kedadeyan saka patang wanda ing ukara bebuka utawa purwaka lan patang wanda sabanjure minangka wose (isi). Parikan rong larik sing dijupuk saka twitter yaiku:

- (7) es degan seger rasane, masiya legan akeh gendakane.
(es degan segar rasanya, meskipun legan sendiri tapi banyak pacarnya)

Konteks :

ukara sepisan minangka ukara kanggo narik kawigaten, banjur ukara kaloro nduduhake apa sing dikarepake.

Parikan ing ndhuwur minangka parikan kang ana ing sajrone *twitter*. Parikan kasebut minangka ukara *manasuka* gumantung wong sing nggawe lan nggunakake. Ukara kang kapisan tujuwane kanggo narik kawigaten pamaca, banjur ukara kaloro minangka saka teges ukara kang kapisan.

Parikan patang larik

Parikan patang larik yaiku parikan sing kedadeyan saka wolung wanda sing minangka bebuka utawa purwaka lan larik wolu sabanjure minangka wose (isi) saka parikan kasebut. Parikan patang larik sing ana ing sajrone twitter, yaiku kaya mangkene:

- (8) Iwak peyek sego jagung
(Ikan peyek nasi jagung)
 Jagung bakar enak rasane
(Jagung bakar enak rasanya)
 Pikiranku dadi linglung
(Pikiran saya jadi linglung)
 Goro' mikirke awakmu
(Gara-gara mikirin kamu)

Konteks :

Parikan ing ndhuwur ditulis dening wong sing lagi tresna marang bocah wadon. Parikan kasebut diposting ana ing twitter kanggo nduduhake yen dheweke lagi kangen.

Tegese saka parikan saka 4 larik kasebut, rong larik pertama nduduhake purwaka, yaiku ukara kanggo narik kawigaten lan minangka bebuka, banjur rong larik sabanjure yaiku minangka wose (isi) saka parikan kasebut. Wose saka parikan kasebut yaiku “pikiranku dadi ling lung goro” mikirke kowe” yaiku wong sing lagi linglung merga mikir wong sing lagi ditresnani.

Basa Serepan

Basa serepan yaiku basa sing dijupuk saka basa asing utawa basa sing diadopsi (diserep) saka basa asing. Basa Arab minangka basa asing sing lumrah digunakake kanggo cecaturan ing bebrayan urip, nduduhake yen basa arab wis kerep digunakake tumrap mayarakat jawa kanggo nyampekake apa kang dadi kekeapan.

- (9) AS: makane, nek sing nggandhuli ente karo lis iku semacam ngantuk ringan. Nek mereka b2 iku sebangsa ngantuk berat
(makanya, kalo yang narik kamu sama lis itu seperti mengantuk ringan. Kalo mereka berdua itu seperti mengantuk berat)

Konteks :

cecaturan ing ndhuwur iku nduduhake yen pacelathon kasebut ditindakake ing sajrone *twitter*. Cecaturan kasebut ditindakake bocah mahasiswa kang lagi ngrasa ngantuk nanging meksa ora turu.

AS diarani nggunakake basa jupukan saka Basa Arab amarga dheweke nggunakake tembung *ente* yaiku tembung sing tegese “kowe” (*kamu*). Saka pacelathon ing *twitter* mau, nduduhake yen panutur nggunakake basa

arabente kanggo negesake yen panutur nyeluk mitra tuture kanthi jeneng *ente*. Tembung *ente* minangka *kata ganti orang* kaloro sing dijupuk saka basa Arab. Sajrone cecaturan ing twitter, panutur utawa mitra tutur bebas nggunakake tetembungan apa wae kanggo cecaturan. Yaiku tetembungan sing bisa dimangerteni dening panutur utawa mitra tuture. Supaya tujuwan saka cecaturan kasebut bisa kagayuh.

Basa Asli Panutur

Basa dhaerah saka asal panutur lumrah digunakake dening wong kanggo cecaturan sing dhaerah asale nduweni cirri khas *kosakata*. *Kosakata* sing digunakake ing sajrone cecaturan nduweni maksud lan tujuwan tartamtu.

(10)GD: Budhal nyurabaya isuk mau kena macet, gegara laka, saiki mulih omah macet pisan numpak bis soklat sopire lemot, manteepp!!
(berangkat ke Surabaya tadi pagi kena macet gara-gara laka, sekarang pulang kerumah macet juga, naik bus coklat lama juga. Mantap!)

AS: awas disalip biru....#nyesekbangett
(awas didahului bis biru...#nyesekbangett)

GD: nyesek bingit bebh..mburiku mang semarangan, gag tambah nyesek pie coba??
(nyesek banget beb, belakanku tadi bis semarangan, gak tambah nyesek gimana coba?)

Konteks :

Cecaturan ing ndhuwur dumadi nalika GD ana ing njero bis. Cecaturane ana ing sajrone *twitter*. GD lan AS padha-padha langganan bis soklat lan bis biru. Mula kekarone mangerteni apa sing lagi diomongake masiya kekarone ora ana ing kahanan kang padha.

Saka cecaturan ing ndhuwur, GD sing lagi ana ing njero bis soklat (tegese bis soklat yaiku bis Mira) rumangsa bis sing ditumpaki alon banget. Banjur disalip karo bis biru (yaiku bis sugeng rahayu) sing mlakune banter. Tetembungan jeneng bis kanthi diarani bis soklat iku minangka register jeneng bis sing dimangerteni dening wong-wong tartamtu wae. Register “soklat” kasebut tuwuh saka anane pakulinan saka wong sing numpak bis “Mira”. Banjur register bis “biru” saka wong sing kerep numpak bis “Sugeng Rahayu”. Tembung-tembung bebh sing diucapake dening GD uga nduduhake rakete kanca sing ora mung nyeluk jeneng.

Basa Serepan saka Basa Inggris

Basa inggris minangka basa sing asring digunakake dening masyarakat kanggo cecaturan saben dina. Para panutur nggunakake basa inggris minangka kabutuhan ana uga sing nggunakake basa inggris minangka kanggo basa gaul. Tegese yaiku panganggone basa inggris luwih nengenake gaya, bisa uga ben dianggep pinter utawa mung kanggo variasi wae. Dadi ora nduweni maksud tartamtu tumrap mitra tuture.

(11) IA: Sakmenika *stay* solo mbak??

(*sekarang stay di Solo mbak?*)

ET: namung senen Selasa, mangke sonten wangsul... hehe
(*hanya senin Selasa, nanti sore pulang.hehe..*)

Konteks :

Cecaturan ing ndhuwur ditindakake dening IA lan ET. IA umure luwih nom tinimbang ET. Mula IA nggunakake basa krama marang ET.

ET lan IA yaiku kanca sing umure ora padha. IA luwih enom tinimbang ET, mula IA anggone cecaturan nggunakake basa karma marang ET. ET sing nduweni pegaweyan sekolah ana ing kutha Solo menahi ngerti yen dheweke ing kana ora ngekos nanging melu sedulur.

Cecaturan kang dumadi ing *twitter* kasebut nduduhake yen cecaturan kasebut ngemu basa jupukan, yaiku basa jupukan saka basa Inggris. Tembung *stay* sing tegese “dumunung” (tinggal) digunakake dening mitra tutur minangka pananggepe cecaturan tumrap panutur. Basa sing digunakake sejatine ora kudu digunakake, nanging anane *kebebasan berbahasa* sajrone *twitter* ndadekake anane variasi basa kang sinebut register sing dimangerteni ing sajrone cecaturan tartamtu.

Kanca kaliyan kanca sing padha umure

Kanca kaliyan kanca sajrone cecaturan nggunakake basa kanggo ngungkapake apa kang arep disampekake tumrap mitra tuture. Data cecaturane bisa didelok kaya ing ngisor:

(12)LA: halah..ngomongne dhalang terus ae put, mengko nak semangat dhewe~...

(*halah, ngobrol dhalang terus saja put, nanti semangat sendiri*)

IA: iki lo si putri kepo... gag fb, gg twit, pokoke tulisanku bab dhalang dikomen terus wae, hemmmm...

(*ini lo si putrid Kepo, gak dif b, twit, pokoknya tulisan bab dalang dikomen terus aja.. hemm..*)

AS: kui saking perhatiiane putri ning awakmu is

(*itu karena saking perhatiannya Putri sama kamu Is*)

Konteks :

Cecaturan kasebut ngrembug babagan dhalang, sing nduweni maksud saka salah sawijining saka PA, IA, AS lan RA ana sing nduweni hubungan khusus karo dhalang.

Tegese PA kepengin ngerti babagan sing luwih jero bab dhalang. Amarga dheweke lagi kepengin nyedhak marang pak dhalang, PA lagi tresno marang dhalang kang dadi rerembugan. Mula, saka anane cecaturan kang diucapake dening IA sing menahi katrangan yen ngomongke bab dhalang wis rampung, ora perlu dirembug maneh, mula LA menahi pananggep, PA semangat yen lagi ngrembug babagan dhalang. Tuturan kang ana ing cecaturan ing ndhuwur nduweeni maksud

yen PA lagi tresna yen ngrembug dhalang, amarga dheweke lagi nлити babagan dhalang, yaiku dhalang kasebut minangka wong sing nglakokake wayang.

Wong enom marang wong sing luwih tuwa

Basa minangka alat komunikasi, digunakake kanggo nyampeke apa maksud lan tujuwan saka panutur. Dene saben wong nduweni paugeran kanggo nyampeke apa kang arep dimaksud lumantar panganggone basa.

- (13) PM: Galek iki dek..mbuntut suami.. hehehe. Wedi nek digondhol uwonng aku, wakakakaka
(*trenggalek ini dek, ikut suami, hehe takut diambil orang*)
IA; kedahipun nggih ngoten mbak, celak pantai pelang?
(*seharusnya memang begitu mbak, dekat panttai pelang?*)
PM: iya lumayan.. 10 menitan gak nyampek..
(*iya lumayan 10 menit tidak sampai*)
IA; mulang wonten mrika mbak???
(*ngajar disana kah mbak?*)
PM: iya dikk...
(*iya dik...*)

Konteks :

Cecaturan kasebut dumadi ing *twitter*, mula ora bisa dijilntrehake kahanan ekspresi wajah, namung kahanan sapa lan apa kang lagi dirembug.

PM minangka panutur kang ngawiti cecaturan, nduweni umur kang luwih tuwa tinimbang IA. Mula IA nggunakake basa krama marang PM. Tuturan kang ana ing sajrone cecaturan kasebut yaiku IA kang lagi takon marang PM. Sing tegese “saiki ana ing Trenggalek apa ing Ponorogo?” banjur diwangsuli PM, “saiki ana ing Galek, melu bojo amarga wedi bojone digawa wong liya”. Banjur IA takon maneh, “sakmenika mulang wonten mrika? “sing tegese, apa saiki ngajar dadi guru ana Galek? Banjur diwangsuli dening PM, “iya dhik..”. PM nyeluk IA dhik, amarga PM luwih tuwa tinimbang IA.

Wong tuwa marang wong enom

Saka katrangan ing sadurunge, wis dijilntrehake minangka basa yaiku sarana (alat) komunikasi kanggo nyampeke maksud lan tujuwan tartamtu.

- (14) EED : mbah.. yang bener niku Sugeng Riyadi nopo Sugeng Riyadin. Suwun
(*mbah, yang benar itu Selamat Hari Raya apa Selamat Lebaran*)
ST: bisa Sugeng Riyadi, bisa Sugeng Riyadin. Aku seneng Sugeng Riyadi
(*bisa Selamat lebaran, Aku senang Selamat Hari Raya*)

Konteks :

Cecaturan *singkat* kasebut dumadi ing wektu arep tumekane dina Riyaya. mula, babagan kang dirembug yaiku pangucapane dina Riyaya.

EED minangka wong kang luwih enom tinimbang ST, nggunakake basa krama. ST sing ditakoni dening EED ngenani babagan pangucapane dina Riyaya, kang maksudte yaiku “Kepriye panulisan kang bener yen arep ngucapake Sugeng Riyadi, sing bener kuwi Sugeng Riyadi apa Sugeng Riyadin?”. Banjur ST mangsuli pitakonane EED kanthi wangsulan sing tegese, “pangucapane Dina Riyaya bisa Sugeng Riyadi bisa uga Sugeng Riyadin. Gumantung wong sing arep nggunakake. Nanging ST dhewe luwih seneng nggunakake tembung Sugeng Riyadi.

Jinise Pakaryan/pagaweyan kang padha (profesi)

Basa digunakake ing saben kagiyatan manungsa kanggo cecaturan saben dina. Pakaryan minangka kagiyatan manungsa sing mbutuhake basa kanggo nglakokake kabeh kagiyatan nduweni paugeran lan cirri khas tetembungan sing ora diduweni dening pakaryan liyane.

Data cecaturan saka *twitter* kang ditindakake dening wong sing pegaweyane padha, :

- (15) MSR : dengaren mas saipul mlaku semarang?
(*tumben mas saiful jalan semarang?*)
SR : Tapi ra mampu cukup solo mawon..
(*tapi kalau tidak mampu ya di SSolo saja*)
MSR : Ora kulino, ndor. Biasa gowo nucleus jogjaan saiki kon nggowo Discovery, stratenane bedo..
;D

Konteks :

Cecaturan kasebut ditindakake dening MSR an SR minangka kanca sing padha-padha kerja ana ing PO. Bis (Sumber Kencono). Pegaweyane yaiku sopir bis.

Tuturan kang diucapake dening MSR lan SR yaiku cecaturan singkat sing ditindakake ana ing *twitter*. Kekarone padha-padha sopir bis sumber kencana. Cecaturan ing nduwur maksudte yaiku, MSR takon marang SR ngenani “Saipul *mlaku* menyang semarang?” .tembung*mlaku* iku dudu mlaku nggunakake sikil, nanging budhal nyopir menyang semarang. Banjur tetembungan sabanjure sing dituturake dening MSR ngenani “Biasa gowo *nucleus* jogjaan saiki kon nggowo *Discovery*, stratenane bedo”. Iku nduduhake kosakata sing dimangerteni dening sopir bus kang wis biasa nyopir. *Nucleus* lan*Discovery* minangka jinise bis kang digawa kanggo ngeterake penumpang.

Jinise kelamin kang padha

Jenis kelamin minangka salah sawijine faktor kang ndadekake tuwuhe variasi basa ing masyarakat, mligine cecaturan kang dumadi ing sajrone Cecaturan

kang ditindakake dening wong sing jenis kelamine padha sing diarani register yaiku bisa didelok ana ing ngisor.

- (16) AS: sugeng ambal warsa kota Madiun?
(selamat hari ulang taun di Kota Madiun)
 IA: ngucapne tog gak ngewei kado ya percumtakbergun, hahaha
(ngucapin aja gak ngasih kado sama aja, percuma gak berguna)

Konteks :

Cecaturan kasebut dumadi ing *twitter* sing ditindakake dening bocah wadon loro. Kekarone kanca raket, mula sajrone cecaturan kasebut mitra tutur menahi pananggep kang santai.

Kahanan cecaturan kasebut yaiku, cecaturan singkat kang ditindakake dening AS lan IA. AS minangka panutur kang ngawiti cecaturan kanthi ngetokake tuturan sugeng ambal warsa kanggo Kutha Madiun. AS ngucapake tuturan “sugeng ambal warsa Kutha Madiun” amarga dheweke ngerti yen dina iku Kutha Madiun Ulang taun. Konteks tuturan kasebut asipat formal, amarga tetembungan sing digunakake ora ndadekake maksud liya. Namung kahanan sing dimangerteni dening AS. Register kang ana ing sajrone cecaturan kasebut yaiku pangucapane sugeng ambal warsa kang ditujokake dening Kutha Madiun.

Status sosial

Status social minangka status kang diduweni saka salah sawijine pawongan kang nduweni derajat luwih dhuwur tinimbang wong-wong liyane ing masyarakat umum. yaiku wong sing nduweni pangkat utawa pegaweyan sing ora lumrah ing masyarakat, bisa uga wong sing nduweni pamawas kang beda. Anane *status sosial* ing satengahé masyarakat ndadekake trend utawa tuturan sing digatekake tinimbang tuturan sing diucapake dening wong awam. Data saka *twitter* bisa didelok ana ing ngisor:

- (17) TP : Sungkem mbah aku karo kowe.
(sungkem mbah, aku sama kamu)
 ST : ini Demokrasi, ndak perlu Sungkem, Demokrasi Cuma cukup Salim.. Oke cuk, Sugeng Riyadi.
(ini Demokrasi, tidak perlu sungkem, demokrasi Cuma cukup salim, oke Cuk .Selamat lebaran)

Konteks:

Tuturan singkat ing ndhuwur dituturake dening salah sawijine *public figure* yaiku Sujiwo Tedjo, minangka wong sing nduweni pangaribawa saben cecaturan kang diucapake. *Status sosial* kang sinebut *public figure* ndadekake panganggone basa kang maneka warna yen didelok saka maksud.

Tegese yaiku, panganggone basa Jawa kang minim, awit saka anane *public figure* kang kerep nggunakake basa Jawa anggone cecaturan, menahi

pangaribawa tumrap wong-wong sing ora nggunakake basa Jawa kanggo cecaturan. Demokrasi ing kene yaiku maksudte babagan pemilu presiden kang lagi ngalami kontroversi. Pilihan presiden kang wektu kaleksanane cedhak karo dina Riyaya ndadekake parembungan kang ana nyinggung babagan Demokrasi kang lagi dumadi. Anane *kontroversi demokrasi*, ndadekake ST nuturake yen demokrasi kang ana ing Indonesia durung apik. Ana pihak kang durung nrima kaputusan hasil demokrasi. Mula, lumantar pitakonan TP, ST banjur menahi ngerti yen demokrasi cukup salim. Sing tegese “salim” dhewe iku kudu akur. Aja ana kontroversi. Kudu bisa nrima demokrasi kanthi legowo.

Tingkat Ekonomi

Tingkat ekonomi ing sajrone masyarakat bisa diperang saka telung golongan yaiku, Ekonomi Cendhek, Ekonomi Sedhengan lan Ekonomi Dhuwur. Saben golongan ekonomi nduweni *kemampuan financial* kang beda-beda. Adhedhasar saka jinise pegaweyan kang dilakoni, kemampuan ekonomi ana ing masyarakat ndadekake anane maneka warna social kang nuwuhake perilaku sosial ing masyarakat. Perilaku social kasebut menahi pangaribawa tumrap pangrembakane basa ing masyarakat.

Data cecaturan kang nduweni register saka latar belakang ekonomi, yaiku:

- (18) ET: Semangat Pagi... semangat UK Filsafat Ilmu
(semangat Pagi, semangat UK Filsafat ilmu)
 IA: Pasca UNS?
(pasca sarjana UNS)
 ET: Inggih dhik... kenapa?
(Iya dik.. ada apa)
 IA: berarti sakelas kaliyan mbak Paramila
(berarti sekelas sama mbak Paramila)
 ET: Yoyoi.. hehe
(iya dik..)

Konteks :

Pethikan cecaturan kasebut ditindakake dening ET lan IA minangka kanca. Saka faktor ekonomi, ET kagolong wong sing mampu amarga bisa sekolah ana ing pasca utawa S2.

Cecaturan sing ditindakake dening ET lan IA yaiku cecaturan sing kagolong register ekonomi sedhengan mendhuwur. Amarga IA takon marang ET “Pasca UNS?” pitakonan kasebut nduduhake yen ET minangka wong sing nduweni kahanan ekonomi mampu, yaiku kagolong ekonomi sedhengan mendhuwur. *Pasca (strata loro)* ana ing kene tegese yaiku sekolah lanjutan saka S1 (strata siji). Register bisa dideleng saka maneka warna faktor lan bisa digolongake manut konteks lan kahanan tartamtu.

Latar Belakang Pendhidhikan

Anane pendhidhikan awit saka SD, SMP, SMA, Perguruan Tinggi, lsp, ndadekake anane variasi latar pendhidhikan kang dilakoni. Mula, pengetahuan kang dimangerteni uga beda. Basa sing dimangerteni uga ora padha. Basa sing dimangerteni bocah SMA durung mesthi dimangerteni dening wong sing sekolah ana ing Perguruan Tinggi, semana uga suwalike. Tetembungan sing digunakake ora padha, masiya maksud lan tujuwane padha. Tetembungan kang digunakake manut kabutuhan cecaturan kang dumadi.

- (19) AS: nunggu awakmu ngado aku sik wae, daftar sidang kapan?
(*nunggu kamu ngasi kado aku dulu, daftar sidang kapan?*)
IA: suwi ultahmu, sok mbok yen wis tiba titi mangsane ☺
(*lama ultahmu, besok mbok kalau sudah waktunya*)

Konteks :

Cecaturan kang ditindakake dening bocah wadon loro sing nduweni latar belakang pendhidhikan kang padha. Yaiku ing universitas.

Pethikan data ing ndhuwur minangka cecaturan kang dijupuk saka *twitter*, kang ditindakake dening mahasiswa sing padha ana ing sawijine universitas, lagi ngrembug babagan ujian kang sinebut “sidang”. Tembung kasebut lumrah digunakake dening bidang hukum. Nanging, anane latar pendhidhikan kang maneka warna lan beda-beda mula ndadekake tembung sidang kasebut digunakake kanthi teges sing beda. Sidang yen ana ing sajrone bidang pendhidhikan mligine ing perguruan tinggi, yaiku istilah kang umum digunakake kanggo bocah sing arep ujian skripsi. Mula, tembung sidang wis uwal saka teges asline.

Kahanan kang padha

Kahanan kang padha yaiku, kahanan sing dialami dening panutur lan mitra tutur ana ing wektu, papan lan kedadeyan kang padha. Data cecaturan kasebut dijupuk saka *twitter*. Yaiku kaya mangkene :

- (20) AY: nek kyo ngene carane skripsiku ora mundhak2 ra jhoon!!! Nek gak sanggup mbimbing ki ngomong aeee !! GEMES!!
(*kalau begini caranya, skripsi saya tidak maju-maju dong jhoon.. kalau tidak sanggup membimbing bilang saja!! GEMES!!*)
YP: aku podo wae, dibimbing terus ... diangel2 terus..syuuuuuu
(*aku juga sama aja, dibimbing terus, tapi dibikin susah terus.... Lama*)
AY: lha wes bab pira?(*sudah bab berapa*)

YP: Approval bab 1 wae durung...
.. suuedehh aku
(*disetujui bab 1 saja belum... sedihh aku*)

Konteks :

Cecaturan kasebut ditindakake dening AY lan YP minangka panutur lan mitra tutur kang ana ing kahanan kang padha. Yaiku ana ing kahanan nalika kekarone durung ngrampungake skripsi banjur durung di setujoni karo dosen.

Maksud saka kahanan kang padha yaiku, kekarone lagi ngalami kedadeyan lan kahanan kang padha. Yaiku kahanan nalika dosen pembimbing durung menahi bimbingan kanthi cetha. Mula, AY lan YP rumangsa yen kekarone ana ing kahanan kang padha. Saka tuturan YP yaiku “aku podo bae, dibimbing terus... diangel-angel terus” iku ngandhakake yen YP padha karo AY sing durung diwenehi penjelasan lan during nemu dalan kanggo ngrap skripsi.

Tujuan**Nyemoni**

Nyemoni miturut Poerwadarminta (1978:949) ngandarake yen tembung nyemoni asale saka tembung semu kang teges glagat sing kawahya ing polah (praen). Dene semonan dhewe tegese pitutur inamar, banjur samudana tegese ujar manis. Polatan sumeh, ujar lamisan utawa pawadan.

Takon

Takon minangka tuturan kang bisa lumantar lisan utawa tulisan kang ditindakake dening wong sing durung mangerteni tumrap wong sing luwih mangerteni babagan tartamtu. Kaya ta takon ngenani warta, takon ngenani rega lan takon ngenani apa wae.

Prentah

Prentah yaiku tuturan langsung utawa ora langsung sing ditujokake tumrap salah sawijine wong kanggo nglakokake apa sing dadi kekarapan sing menahi prentah. Prentah yaiku tuturan langsung utawa ora langsung sing ditujokake tumrap salah sawijine wong kanggo nglakokake apa sing dadi kekarapan sing menahi prentah.

Atur Panuwun

Atur panuwun minangka tuturan kang tegese ngaturake matur nuwun kanggo wong sing wis menahi utawa mbantu. Atur panuwun biasane diucapake sawise ana kedadeyan kang nuwuhake anane atur panuwun, kayata sawise wong direwangi utawa diwenehi.

Jinise Ukara

Saka maneka warna jinise sub register lan wujud register, nuwuhake anane jinise ukara kang maneka warna saka dhata kang dijupuk saka *twitter*. Ana ing sajrone panliten RBJIT iki, panliti nemokake yen jinise ukara ana ing sajrone RBJIT yaiku ana loro. Jinise ukara kang ana ing sajrone *twitter*, bisa diperang dadi loro. Yaiku ukara jangkep lan ukara lamba. Bisa dideleng ana andharan ing ngisor:

Ukara Jangkep

Ukara jangkep yaiku, ukara sing kadhapuk saka jejer, wasesa lan katrangan.

(21)ED: aku yo males nggandhuli mripatmu broo...!!!

(aku juga males mbehani matamu broo!!)

(22)WK: teko bungur numpak bis restu penumpang songo mudhun banyuwangi.

(sampai di bungur naik bis restu, penumpang Sembilan turun di banyuwangi)

Data (21) lan (22) ing ndhuwur yaiku minangka data sing mujudake ukara jangkep. Yaiku ukara sing nduweni jejer, wasesa lan lesan.

(23) ED: aku yo males nggandhuli mripatmu broo...!!!

J	W
	L

(24)WK: teko bungur numpak bis restu

K	J
<u>penumpang</u> <u>songo</u>	<u>mudhun</u>
W	
L	

banyuwangi.

Data no (23) aku yo, minangka jejer. Nggandhuli minangka wasesa lan mripatmu minangka lesan. Saka pandhapuking ukara mau, ukara kasebut diarani jangkep amarga nduweni J-W-L. Padha karo Data no (24) uga nduweni J-W-L-K kang jangkep.

Ukara Lamba

Ukara lamba yaiku ukara kang kedadeyan saka ukara gatra siji. Dadi, angga ing praboting ukara mung siji kang gegayutan padha wengku-winengku kaya jejer lan wasesane. Ukara lamba ora mung mligi wujud ukara kang ringkes, nanging uga bisa awujud ukara kang luwih rowa.

(25)Mripatmu gpp broo??

(Matamu gak apa-apa broo??)

(26)tuku tambar regane rongewu.

(beli tambar harganya duaribu)

Data nomer (25) lan (26) minangka wujud ukara lamba. Ukara lamba ora mung ukara kang ringkes, nanging ukara lamba bisa awujud ukara kang luwih rowa. Data (25) “mripatmu gpp broo? iku kalebu ukara lamba amarga, saka ukara sing ringkes mau, bisa dimangerteni apa karepe lan apa maksude. Banjur data (26) diarani ukara lamba amarga saka ukara mau, bisa diperang manut J-W-L. nanging yen ora diijir tetep bisa dimangerteni mitra tutur apa kang diucapake deningn panutur.

PANUTUP**Dudutan**

Saka jlentrehan data panliten ngenani “Register Basa Jawa Ing *Twitter*” yaiku ngenani wujud basa Jawa lan wujud register ana ing panliten “Register Basa Jawa ing *Twitter*” iku maneka werna. Register nduduhake yen variasi basa miturut panganggone bisa ditliti lumantar panliten sing ngrembug babagan panganggone register lan kepriye wujud register. Banjur sapa wae sing nggunakake register, ing ngendi lan apa kang dirembug. Register basa jawa sing ana ing sajrone *twitter*, digunakake kanggo nyingkat cecaturan sing tegese manut konteks ukara saka panutur lan mitra tutur. Panutur lan mitra tutur uga nduweni latar belakang social kang njalari anane variasi kosakata manut kabutuhan tartamtu lan bidhang tartamtu.

Pamrayoga

Panliten ngenani “Register Basa Jawa Ing *Twitter*” minangka panliten kang ngrembug ngenani panganggone basa ing medhia jejaring social. Yaiku panliten sing ngrembug babagan wujud register basa Jawa sing ana ing sajrone *twitter*. Panliten iki isih adoh saka sampurna, mula saka kuwi kudu ana panliten-panliten liya sing kudu luwih jangkep lan luwih apik. Panliti nduweni pangarep-arep supaya panliten sabanjure bisa menehi parembungan liya tumrap objek liya sing bisa ndadekake pangrembakane panliten bas.

KAPUSTAKAN

- Alwasilah, A. Chaedar. 1985. *Sosiologi Bahasa* Bandung: Angkasa.
- Antunshono. 1953. *Reringkesaning Paramasastra Djawa (Perangan I, cap-capan kaping pindho)*. Djokdja: Hien Hoo Sing.
- Basir, Ujang Pr. 2002. *Sosiolinguistik Pendekatan Kajian Bahasa Lisan*. University Press Unesa.
- Brown. P, and Levinson, Stephen C. 2003. *Some Universal in Language usage*. New York: Cambridge University Press.
- Chaer, Abdul. 2007. *Linguistik Umum*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul. 2010. *Kesantunan Berbahasa*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul, Leonie Agustina. 2010. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Fishman. Joshua. A. 1972. *The Society of Language*. Jerusalem: Yeshiva University.
- Halliday, Ruqaiya Hasan. 1992. *Bahasa, Konteks dan Teks*. Jakarta: Gajah Mada.
- Hudson, R.A. 1980. *Sociolinguistics*. New York: Cambridge University Press.
- Kridalaksana, Harimurti. 1982. *Kamus Linguistik*. Jakarta: Gramedia.

- Mahsun. 2005. *Metode Penulisan Bahasa: Tahapan Strategy Metode, dan Tekniknya*. Jakarta: Rajawali Pers.
- Moeliono, M. Anton. 1989. *Kembara Bahasa: Kumpulan Karangan Tersebar*. Jakarta: Gramedia
- Nababan, P.W.J. 1991. *Sosiolinguitik, Suatu Pengantar*. Jakarta: PT.Gramedia Pranowo. 2009. *Berbahasa Secara Santun*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Subagya, Rahmad. 2009. *Titi Ukara Basa Jawa*. Surabaya: FBS Unesa
- Samsuri. 1991. *Analisis Bahasa*. Jakarta: Erlangga
- Sudaryanto. 1989. *Pemanfaatan Potensi Bahasa*. Yogyakarta: Kanisius Sumarsono,
- Padmosoekotjo. 1953. *Ngengrengan Kasusastran Djawa*. Jogja: Hien Hoo Sing.
- Partana, Paina. 2004. *Sosiolinguistik*. Yogyakarta: Pustaka Belajar.
- Poerwadarminta, 1937. *Baoesastra Djawi*.
- Verhaar, J.W.M. 1983. *Pengantar Linguistik*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Wijana, I Dewa Putu dan Muhammad Rahmadi. 2006. *Sosiolinguistik Kajian Teori dan Analisis*. Yogyakarta: Pustaka Belajar
- Tarirl.wordpress.com/2013/05/15/ragam-bahasa.diakses tanggal 3 juni 2014)
- Susannoettel.wordpress.com/2013/06/12/variasi-sosial-penggunaan-register. Diakses tanggal 5Juli 2014)
- www.twitterhomephp.com.
- (<http://tarirl.wordpress.com/2013/05/15/ragam-bahasa>, diakses 10 Juli 2014)
- (<http://id.m.wikipedia.org/wiki/Twitter/8-agustus-2013>, diakses tanggal 10 Juli 2014).

UNESA
Universitas Negeri Surabaya